

OSMANLICADAN TÜRKÇEYE KARŞILIKLAR KILAVUZU ÇALIŞMALARI

KILAVUZ ÇALIŞMALARI NEDEN TEZELDEN YAPILDI?

Türk Dili Araştırma Kurumu, (Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi) ni çıkarırken, bunun (Önsöz) ünde şöyle demişti:

“Dergiyi böyle az işlenmiş bir malzeme listesi halinde ortaya koymakta bir mahzur görmedik. Çünkü Dergi bir heyetin hükmünü göstermiyor; yalnız oldukça geniş bir araştırmanın mahsulünü herkesin önüne koymak maksadiyle çıkarılıyor.”

“Bir sözün Dergide bulunması, o sözün dilimize gireceği manasını anlatmaz. Dergideki sözler, öz türkçe karşılık arayanların seçmesine arzedilmiş ham veya az işlenmiş malzeme demektir.

“Dergi bir çalışmanın sonu olarak değil, belki bütün milletçe elbirliğiyle başlanan bir çalışmanın ileri götürülmesi için bir vasıta, çalışma safhalarından birini kapayan ve ötekini açan bir durak olarak ortaya çıkıyor.” [1]

Dergiyi yazdıran düşünce, böyle olduğu içindir ki, dilimizde kullanılan yabancı sözlerden herbiri için bulunabilen karşılıkların hepsi kitabın içine konmuş, bir sözün yer yer değişen söylenişlerine bile yer verilmişti. Dergiye şöyle bir göz atarak, hatta Derginin kendisine değil, yalnız endeksine bakarak rasgele yazı yazmak yoluna girileceği umulmamıştı.

Tarama Dergisi kendilerine sunulan bilgilere yazılan mektupta da Dergideki sözleri düzeltmek, yahut bunlara yeni karşılıklar katmak yolunda bir bildikleri varsa bildirmeleri ve hangi karşılıkları en uygun ve dilimize en yakın bulduklarını da belirtmeleri dileği ileri sürülmüştü.

[1] Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi: S. 9

Bu dileği karşılayarak gelen düşünceler ve seçmeler sıraya konarak, önce Derginin yanlışlarını düzelteren, eksiklerini tamamlayan bir (Ulama) yapmak, sonra da seçim işine geçilerek (Karşılıklar Kılavuzu) nu hazırlamak yeni yılın programına konulmuştu. [1]

Ancak, bir yandan gazetelerde, öbür yandan Devlet dairelerinde Dergiye bakarak yazılan yazıların anlaşılmasındaki güçlük ve bir anlam için başka başka sözlerin kullanılmasından doğan karışıklık, bu programın noktası noktasına yerine getirilmesine meydan vermedi.

Bunun üzerine, Türk Dili Araştırma Kurumu, kendisini kuran ve koruyan Yüce Önderin ışıklandırmasıyla hemen kılavuz çalışmalarına koyulmak ve sıkı bir atılışla bu işi elden gelebildiği kadar olsun başarmak yolunu tuttu.

KILAVUZ ÇALIŞMALARI NEKADAR SÜRDÜ

Kılavuz çalışmaları 18-12-1934 te U. M. H. nin verdiği karar üzerine 24-12-1934 te Ulus Basım Evinde başladı. 3-1-1935 te Uluğ Önderin yüksek kayralarıyla Anadolu Kulübünde kendilerine özel olan salona geçildi. 21-1-1935 te gene kendi buyruklarıyla ve kendi yanlarında olarak İstanbula gidildi ve Dolmabahçe Sarayında çalışmalar ileri götürüldü. 27-2-1935 te Ankaraya dönülerek 2-3-1935 te gene Anadolu Kulübünde çalışmaya girişildi. Çalışmaların arkası alınarak listeleri gazetelere verilmesi ve her liste için bir ay içinde önergesi olanların önergelerinin alınması kararlaştıktan sonra, ilk liste 25-3-1935 te (Ulus) gazetesinde çıktı. 41 gün süren listelerin sonu 4-5-1935 te alındı ve son bir düzeltme ve katma listesi de 9-5-1935 te ortaya konuldu.

Dört ayın içinde bir yandan hazırlanan, bir yandan da gazetelerle basılan kılavuz, bu kadar kısa bir zaman içinde, çok sıkı ve baş dönürücü bir çalışma ile yapılmıştır. Bundan başka kılavuzda halk dilinde yaşayan canlı karşılıklarla birlikte ince anlam ayırdımlarını göstermek üzere yeniden yapılan sözler ve etimoloji araştırmalarıyla Türk kökünden geldiği anlaşılan -şimdiye kadar yabancı dil sözü sanılmış - kelimeler de yer bulmuştur.

KILAVUZ ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI

İlk kılavuz çalışmalarına başlanmak üzere Genel Sekreterliğin Kurum U. M. H. ine verdiği önerge yazısı şudur:

“Tarama Dergisinin ortaya atılması, birçok yeni Türk sözlerinin

[1] Türk Dili: Sayı: 8-2, S. 173

kimi uygun, kimi gelişi güzel yazı diline katışımı, ortalıkta bir ayak önce karşılıkların belirtilmesini gerekleştiren bir yazı karışıklığı uyandırmıştır. Gazetelerde olsun, Devlet yazılarında olsun, bir deyim anlatmak için kullanılan türlü türlü sözlerden en iyilerini seçmek için ön sıraya almaktan başka yol göremiyorum.

“Yapılmış çalışma programına göre, Dergi Ulaması için ayrılan dört kol işini bitirmiştir. Şimdi her kolun yaptığı öteki kolbaşılarca kontrol edilmektedir. Bu kontrolün arkası alınması ne kadar süreceği pek belli değildir.

“Gene Dergi Ulamasına girecek olan kalmış tarama fişleri iki koldan gözden geçirilmektedir. Bunların da ne güne değin arkası alınacağı belli değildir.

“Bir de Dergi Ulaması için anıklanan Dergiye girmemiş yabancı sözler listesinden a dan g sonuna değin olanları gelmiş, gözden geçirilmiştir. Arkası beklenmektedir.

“Seçim fişleri iki koldan sıraya konmaktadır.

“Derleme Dergisi çalışmaları da başlamıştır.

“İşler böyle olduğundan aşağıda saydığım çalışma yollarının kararlaştırılmasını ileri sürüyorum :

“1 — Seçim fişlerinden a ve b lerin sıralanması bittiği gün, Kılavuz Anıklama Kolu adıyla bir Kol kurulmalıdır. Bu Kola dayanak olarak şunlar verilebilir:

“a) Tarama Dergisi,

“b) Dergi için katma ve düzeltme fişlerinden yapılmış ulama yazıları,

“c) Dergiye gelmiş seçme karşılıklar listeleri,

“ç) Eski dil anketinin bültende çıkmış verimleri.

“2 — Derleme Dergisi Koluna çalışmaları sırasında osmanlıcada kullanılır yabancı sözlere karşılık olabilecek yolda bir söze rasgelirse bunu ayrı bir tarama fişine yazarak, kılavuz anıklama koluna vermesi bildirilmeli ve böyle gelen fişler de Kolun çalışma kaynakları arasına alınmalıdır.

“3 — Kol, yukarıki iki maddede gösterilen kaynaklara ve gerekli göreceği bütün sözlüklere ve başka nesnelere bakarak, yazı dilimizde kullanılan yabancı sözlerden her birine en uygun karşılıkları seçecektir. Bu seçimde yabancı sözler, Tarama Dergisinden ve Dergiye girmemiş

sözler listesinden toplanacak, karşılık koyma bakımından bunlar üçe ayrılacaktır:

“I. Kolayca dilimizde karşılığı bulunabilen sözler,

“II. Türlü karşılıklarını seçmede güçlük görülen ve düşünceler birbirine uymıyan sözler,

“III. Uygun karşılığı elde olmayıp söz yaratma yolunu tutmak gereken sözler.

“4 — Kol, dilimizde kolayca karşılığı bulunan sözler ile karşılığı olmayıp kolaylıkla bir karşılık yaratılabilen sözlerin karşılıklarını koyacaktır.

“Karşılıklarını seçmede, yahut yaratmada güçlük görünen ve Kolca birbirine uymaz düşüncelere yol açan sözlerin karşılıkları şimdilik açık bırakılacaktır.

“5 — Karşılıkları bulunan, yahut yaratılan sözlerin yerine bu karşılıkların geçebileceğini gösterir kullanış örnekleri konulacak, gerekli yerlerde karşılığın uyduğu Fransızca, yahut Almanca, yahut İngilizce sözler de gösterilecektir.

“6 — Kolun bulunduğu karşılıklar, U. M. H. inde görüldükten sonra basılması, yahut şimdilik yazılı olarak alıkonulması kararlaştırılacaktır.

“7 — Kolun ilk çalışma verimleri U.M.H. yahut seçeceği arkadaşlarca kontrol edilecek, buna göre gerekli görülen kararlar verilecektir.

“8 — Ulama kontrolü, Dergiye girmemiş yabancı sözler listeleri kalmış tarama fişleri, seçme fişleri sıralanması üzerine olan çalışmalar ileri götürülecek ve bunlardan yeni verimler alındıkça bunlar da Kılavuz Anıklama Koluna verilecektir.

“Bu düşüncelerin konuşulmasını, uygun görüleceği yolda, olduğu gibi, yahut değiştirilerek kararlaştırılmasını, bununla birlikte Ulama ve kalmış Tarama fişleri işlerinin arkası ne güne değin alınabileceğinin ve Kılavuz Anıklama Kolundakilerin çalışacağıının da belli edilmesini dilerim.”

18/XII./1934

Genel Sekreter
İ. N. Dilmen

Bu önerge yazısı gene o gün toplanan U. M. H. ince beğenilerek Kılavuz Çalışma Kolunun kurulması işi, Ulus Başyazarı Bay Falih Rıfki Atay ile Gramer Kolbaşısı Bay Fazıl Ahmet Aykaç ve Derleme Kolbaşısı Bay Naim Hazım Onata verilmiştir.

Kılavuz Kolunda kimler çalıştı?

Kılavuz Çalışma Kolu, dört ay süren çalışmalarında dilimizle uğraşan birçok değerli arkadaşların ortaklığını kazanmıştır.

24/12/1935 te Ulus Basım Evinde işe başlarken çalışma kolunda bulunanlar şunlardı:

Çalışma Kolu Başkanı	:	<i>Falih Rıfkı Atay</i>
T.D.A.K. Başkanı	:	<i>Saffet Arıkan</i>
T.D.A.K. Genel Sekreteri	:	<i>İbrahim Necmi Dilmen</i>
T.T.A.K. " " "	:	<i>Ali Muzaffer Göker</i>
Üniversite Edebiyat Fakültesi Dekanı	:	<i>Fuat Köprülü</i>
Üniversite Profesörlerinden	:	<i>Dr. Saim Ali Dilemre</i>
" " "	:	<i>Fazıl Nazmi Akalın</i>
Eskişehir Saylavı	:	<i>Yusuf Ziya Özer</i>
T.D.A.K. Kolbaşlarından	:	<i>Fazıl Ahmet Aykaç</i>
T.D.A.K. " " "	:	<i>Naim Hazım Onat</i>
Akşam Gazetesi Başyazarı	:	<i>Necmettin Sadık</i>
Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Müdürü	:	<i>Hasan Fehmi Turhal</i>
T.D.A.K. Uzmanlarından	:	<i>Dr. Şükrü Akkaya</i>

Anadolu Kulübüne geçildikten sonra bu arkadaşlara şunlar da katılmıştır:

T. D. A. K. Muhasebecisi	:	<i>Besim Atalay</i>
" " " " Kolbaşlarından	:	<i>Ahmet Cevat Emre</i>
" " " " " "	:	<i>Ali Canip Yöntem</i>
" " " " " "	:	<i>Hasan Reşit Tankut</i>
" " " " " "	:	<i>Refet Ülgen</i>
" " " " " "	:	<i>İzzet Ulvi Aykurt</i>
" " " " Uzmanlarından	:	<i>Abdülkadir İnan</i>

Bay Necmettin Sadık geçirdiği bir kaza yüzünden İstanbul'a gittiğinden çalışmaların bu kısmında bulunamamış, Dolmabahçe Sarayına gidildiği vakit Kola yeniden katılmıştır.

İstanbul'a gidildiği sırada Kolbaşılardan Hasan Reşit Tankut, Refet Ülgen, İzzet Ulvi Aykurt ile Kültür Bakanlığı Direktörlerinden Hasan Fehmi Turhal Ankarada kalmışlardır. İstanbul'da iken Güzel San'atler Akademisi Profesörlerinden Celâl Esat Arseven ile İzmir Saylavı Hasan

Âli Yücel de Kola girmişler ve birlikte Ankaraya da dönmüşlerdir. Avrupaya giden Fuat Köprülü ile İstanbulda dersleri olan Saim Ali Dilemre ve Fazıl Nazmi Akalın son Ankaraya dönüşte Koldan ayrılmışlardır. Kültür Bakanlığı İspekterlerinden Reşat Nuri Güntekin ile Siirt Saylavı İsmail Müştak Mayakon, Kastamonu Saylavı İbrahim Grantay, Tokat Saylavı Ali Galip Pekel Ankaraya son dönüşte yeniden Kola girmişlerdir. Gazete, başyazarları içinde Yunus Nadi ile Asım Us da birçok kere kolun çalışmalarında bulunmuşlardır.

Bu çalışmaların verimi olarak gazetelerde çıkan kılavuzun ilk günü Kurum Başkanlığının ajansla verdiği bildiriği de aşağıya alıyoruz:

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMA KURUMUNUN BİLDİRİĞİ

1 — Türk Dili Araştırma Kurumu, bütün ulusal varlıklar gibi, Türk dilinin kurtuluş hareketinin de yaratıcısı olan, Eşsiz ve Ulu Önder ATATÜRK'e tükenmez saygılarını sunmağı ilk borç bilir.

2 — Türk Dili Araştırma Kurumu, Tarama Dergisini bastırıp yaydıktan sonra, bütün yurddaşlardan şu üç soruda bulunmuştı:

a) Yabancı kelimeler için Dergide gösterilenlerden başka türkçe karşılıklar hatırlıyor musunuz?

b) Dergide gösterilen karşılıklarda yanlışlık görüyor musunuz?

c) Dergide gösterilen karşılıklardan hangisini en uygun ve dile en yakın buluyorsunuz?

Dil kurtuluş hareketine ulusumuzun ne kadar candan ilgilendiğini gösteren en parlak tanıt, bu sorular üzerine Türk Dili Araştırma Kurumuna iki yüz bine yakın cevap gelmiş olmasıdır.

Bu cevaplar ayrı ayrı,

a) Katma fişleri,

b) Düzeltme fişleri,

c) Seçim fişleri,

halinde sıralanmıştır.

Aynı zamanda Etimoloji Kolumuz, yabancı dillere geçen Türk kökleri hakkında araştırmalarına da devam etmiştir.

3 — Türk Dili Araştırma Kurumu, bundan sonra bir (KARŞILIKLAR KILAVUZU KOLU) kurmuş ve elinde bulunan bütün dosyaları ona vermiştir.

23-12-1934 tenberi devam eden bu çalışmaların verimini yurddaşlara sunuyoruz.

4 — Kılavuz Kolu çalışmalarında Tarama Dergisinde bulunan yabancı sözlere tek karşılık koyma yolunu tutmuştur. Yalnız birkaç anlama birden ayrılmış olan sözlerde her anlam için ayrı karşılık vardır. Dergide olmıyan arapça ve farsça sözlerden (Kamusu Türki) de bulunanlar da kılavuza alınmıştır.

Osmanlıcada bulunan yabancı terimlerden, kullanma dilinde çok yaygın olmıyanlar, kılavuza alınmıyarak, Terim Kamusunu yapmakta olan kolun bölüklerine bırakılmıştır.

Çalışmalar arasında, Tarama Dergisi başta olmak üzere birçok dil kaynakları gözönünde tutulmuştur. Bunlardan en bellibaşlıları şunlardır:

- 1 — Şemsettin Sami'nin Kamusu Türki'si,
- 2 — Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçei Osmani'si,
- 3 — Esat Efendinin Lehçetüllûgatı,
- 4 — Muallim Naci'nin lûgati,
- 5 — Salâhi'nin lûgati,
- 6 — Asım'ın arapça kamus tercümesi,
- 7 — Asım'ın farsça Burhanı Katı tercümesi,
- 8 — Farhengi Şuuri tercümesi,
- 9 — Kâşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat-it-Türk'ü,
- 10 — Ebuhayyan'ın Elidrak Lisan-il-Etrak'i,
- 11 — İbnümühenna lûgati,
- 12 — Şeyh Süleyman'ın Çağatay lûgati,
- 13 — Hüseyin Kâzım'ın Büyük Türk Lûgati,
- 14 — Radloff'un Türk lehçeleri lûgati,
- 15 — Wilhelm Thomson'un Orhon Âbideleri,
- 16 — Fransızca Larousse ve Littré lûgatleri ile Fransız Akademisi lûgati,
- 17 — Redhaus lûgati,
- 18 — Bianchi lûgati,
- 19 — Pavet de Courteille'in Şark Türkçesi lûgati,
- 20 — Oscar Bloche'un (Dictionnaire étymologique de la langue française) i,
- 21 — Paul Rouaix'nin (Dictionnaire des idées suggérées par les mots) su,
- 22 — B. Lafaye ve A. Sardou'nun Fransızca Sinonim lûgatleri,
- 23 — Kluge'nin Alman İstikak lûgati,

- 24 — Sachs Villatte'in Fransızca - Almanca lûgati,
- 25 — Walde'nin lâtin dilinin iştikak lûgatiyle İndo - Cermen dillerinin mukayeseli lûgati,
- 26 — Feist'in Got dilinin iştikak lûgati,
- 27 — Horn'un yeni fars iştikakının esası,
- 28 — Holder'in eski Kelt söz haznesi.
- 29 — Yunan dilinin büyük iştikak lûgati ile başka lûgatleri,
- 30 — Verbitski'nin Altay - Aladağ türk lehçeleri lûgati,
- 31 — Poppe'nin Mongol dilinin pratik dersliđi,
- 32 — Pekarski'nin şimdiye kadar taranmamış olup Türk kelime kökleri için en zengin bir kaynak olan (3000) den artık sayfalı Yakut lûgati,
- 33 — B. Keresteciyan'ın (Dictionnaire étymologique de la langue turque)ü.

Bütün bu izerlerden başka Türk Dili Araştırma Kurumunun şimdiye kadarki çalışmalarından söz karşılıkları ve Türk söz kökleri üzerine elde edilmiş verimler de gözden kaçırılmamıştır.

Türk Dili üzerine yapılan araştırmaların bir büyük kolu da dilimizin pek eski ve pek zengin bir ana kaynak olduğunu ortaya koymuştu. Başka dillere geçmiş ve o dillerde değerli sözler kurmağa yaramış olan öz türkçe söz kökleri ayrı ayrı irdelenmiş, bunlardan gerekli olanları, bugün kullandıkları işlenmiş şekiller altında, dilimizin öz malı olarak alınmıştır. Türk Dili Araştırma Kurumu, bunlar hakkında uzmanlarımızın irdellerini gazetelere verecektir.

Doğrudan doğruya uygun ve kolay anlaşılır bir karşılığı bulunmayan sözler için, dilimizin bilinen söz köklerinden türkçe örnekler ve soneklerle sözler yapılmıştır

Ötedenberi kullanılmayan bu gibi karşılıkları iyice belirtmek için bunların fransızcaları da gösterilmiştir.

Herhangi harfin kelimeleri çıktıktan sonra, gene birtakım eksiklikler kalmış olursa, bunlar, hep bir araya toplanarak, en sonra bir ulama listesiyle gazetelere verilecektir.

5. -- Bugünden başlayarak (ULUS) gazetesinde çıkacak olan Kılavuz sözleri için daha uygun bir karşılık bulabilen yurddaşların bir ay içinde kendi önermelerini Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Kâtipliğine göndermelerini dileriz.

Bu yazılar kısa ve açık olmalıdır.

Dil işine yardım edecek olanlara kolaylık olmak üzere, bildiriğimi-

zin altına, bir örnek konulmuştur. Başlıca şart yeni bir karşılık gösterilme-
ktir.

Yeni karşılıklar gazetelerde çıktıktan sonra. kitap şeklinde de bası-
lacaktır.

Türk Dili Araştırma Kurumu
Başkanı
Erzincan Saylavı
Saffet Arıkan

YENİ KARŞILIKLAR KILAVUZU

İÇİN KURUM GENEL SEKRETERİNİN BİR YAZISI

Karşılıklar kılavuzu gazetelerde çıkmaya başlayınca, Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in bu kılavuz üzerine yazdığı şu yazı da önce "Ülkü.. de, sonra da ondan alarak "Ulus.. da çıkmıştır:

Bu ay içinde gazetelere verilen yeni karşılıklar kılavuzu, dil devri-
minin başlı duraklarından biridir. Dil Araştırma Kurumu, iki buçuk yıllık araştırmalarının verimleri arasında en canlılarını bu kılavuzu ortaya koyabilmek vargısına vermişti. Bugün artık bu çalışmanın ilk yemişini vermesi bütün Türk ileri atılışları gibi, gene Büyük Önder Atatürk'ün yol göstericiliği ile olmuştur.

Kılavuz çalışmalarına kısa bir bakış:

1933 martında, tam iki yıl önce, Önder dil kurumunu kendi yüksek başkanlığı altında toplamış, onlara şöyle bir yönerge (1) vermişti:

Yazı dâinde her gün dilimizde dolaşan yabancı kökten gelme söz-
lere öz Türkçe karşılıklar aramak..

Bu yol üzerinde başlanan çalışma, ilk önce (Büyük Dil Anketi) dedi-
ğimiz adımla kendini gösterdi. (Kamusu Türkî) taranarak içinden top-
lanan 1500 e yakın arapça ve farsça söz, liste liste gazetelerde basıldı
ve bütün yurddaşlardan bu sözleri karşılayabilecek türkçe sözler arayıp
bulmaları istendi.

Uluğ Önderin kutsal eliyle açtığı her yola seve istiyeye giren, Türk
Ulusu, büyük ve içten bir istekle bu ankete de kendini verdi. Herrkes
bildiğini ortaya döktü.

[1] Bu ilk hazırlığın verimi (Türk Dili) bülteninin 6 nci sayısında basılmıştır.

O yılın yazında her yandan gelmiş, toplanmış karşılıklar gözönüne alınarak (karşılıklar kılavuz) yapılmasına girişildi.

Tarama çalışmaları ve tarama dergisi:

İş biraz ilerleyince görüldü ki yalnız yurdun ötesinden berisinden gelmiş önergelerle bu kılavuzu - istenilen tümlük ve eksiksizlikle - başa çıkarmıya yol yoktur. Dilin birçok ana kaynakları vardır ki anketle ortaya dökülmüş değildir. Onlarda yazılı sözleri bulmak için de, ilk önce onları tersine çevirmek, oralandaki türkçe sözlerin arapça, farsça hangi sözleri karşılayabileceğini belirtmek gerektir.

Bu anlaşılınca, işin yeni bir yüzüne daha girilmiş oldu: Yurdun her yanından derlenerek Kuruma gelmiş olan 125,000 kadar derleme fişi ile, dilimizin varlıklarını içlerinde saklayan basma ve yazma kitaplardan 150 kadarı, dâncilerimizin çalışkan elleriyle - yabancı sözlere karşılık bulma bakımından - taratıldı. Bu taramanın verimi de (Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi) adını taşıyan izer oldu.

(Tarama Dergisi), bu kaynaklarda bulunan Türk sözlerini - aralarında bir ayırdım gözetmiyerek - karşılayabilecekleri yabancı sözler sırasıyle ortaya dökmüştü. Derginin bu bakımdan değeri pek büyüktür. Bugünün ve yarının dil araştırmacıları Dergiyi kendi araştırmalarında bir başlangıç, bir dayanak gibi kullanacaklardır.

Dergiden Kılavuza geçerken:

Ancak, bir bilim kaynağı olmak üzere ortaya konan Dergi, yazı yazacak olanların kullanması bakımından çok işe yarar bir kılıkta değildir. Dergide bulunan karşılıklar içinden en uygun, dile en yakın, anlaşılışı en kolay olanlarını seçmek, her yazarın elinden gelecek bir iş değildir.

Dergiyi bir daha süzerek bunlardan seçilecek karşılıkları bir (Kılavuz) da toplamak, İkinci Türk Dili Kurultayının beğendiği çalışma programının en başı adımı idi. Kurultaydan sonra Dergiye her yandan gelen düşünceler bir araya getirilerek bütün karşılıklar arasından sıkı bir seçim yapılma işine girişildi.

(Karşılıklar Kılavuzu) için kurulan Çalışma Koluna Kurumun Genel Özeği Üyeleriyle birlikte, ülkenin yazı ve bilim işlerinde tanınmışlarından da birçoku katıldı. Böylelikle geniş ve sıkı bir çalışma yolu tutuldu.

Etimoloji araştırmalarının verimi:

(Karşılıklar Kılavuzu) yapılırken, yalnız karşılık toplama yolundaki

derleme ve tarama işlerinin değil, etimoloji çalışmalarının verimi de göz-önüne alınmıştır.

Kurumun Etimoloji Kolu Türk tarihi çalışmalarının doğurduğu bir tez üzerinde çalışıyordu: Türk dilinin, bütün ileri dillere; Türk kültürünün, bütün yeryüzü kültürlerine ana kaynak olduğu tezi..

Buradan işe başlayan Etimoloji Kolu, İndo - Öropeen ve Semitik denen dil bölümlerinin Ural - Altay ardasının kaynağı olan türkçeden kopmuş olduğunu gösterir birçok tanıtları toplamıştı. Bunlardan birçoğu, dilimizde yabancı sanılan sözlerden birtakımının ana kökü gene türkçe olduğunu ortaya koyuyordu. Bunları yabancı sanmamız iki yüzden olmuştu:

1 — Arap ve fars sözlerinin eski yazarlarımızca çok değerli, hele arapçanın bayağı kutsal sayılması.

Bu yüzdendir ki en açık türkçe sözlerde bile bir araplık bulmak ona tüzünlük vermek sayılmıştı. Başlı sarıklılar kendilerine seyit adı vermek ve başlarına yeşil sarık sarmak için yalvaç soyundan geldiklerini ileri sürdükleri gibi, Türk sözlerinin de arap soyundan geldiğini söylemekten bir kıvanç duyarlardı.

2 — Birtakım Türk sözlerinin arap ve fars dillerine giderek, o dillerin söz yaratma yollarına uymuş olması.

Her dil gibi, arap ve fars dilleri de içlerine aldıkları yabancı sözlere yuğurarak kendi dillerini söz üretme gidişine benzetirler. Bugünkü arapların fransızca *sous-officier* sözünü alarak bundan (sevazif) diye dir söz uydurmaları, bunun en yeni bir örneğidir.

İşte uzak bir geçmişte arap ve fars dillerine kök salan Türk sözleri de o dillerce böyle benimsenerek ardaalanınca biz onu yabancı sanmışızdır.

İki çalışmanın Kılavuzda birleşmesi:

Etimoloji araştırmaları, dilimizde kullanılan ve yabancı sanılan sözlerden birtakımının türkçe kökünden geldiğini ortaya koyunca, önümüzde yeni bir ışığın parladığını gördük: demek karşılığını bir türlü bulamadığımız birtakım sözleri türkçede başka bir sözün karşılamaması, dilimizin yoksulluğundan değil, o yabancı sandığımız sözün kökü türkçe olmasından imiş!

Kılavuz çalışmaları arasında böyle birtakım sözlerin türkçe kökünden kopuştuğu anlaşılınca, bunları doğrudan doğruya benimsemek yolu

tutulmuştur. Ancak bunun için, benimsenilen sözün dilde yaygın bir başka karşılığı olmamak, o söz kendisi okuma yazma bilmezlere kadar yayılmış olmak gibi köksel şartlar da gözönünde tutulmuştur.

Bir yandan, iki yıldanberi aranıp taranarak bulunmuş karşılıklar, öte yandan da etimoloji çalışmalarının türkçeliğini ortaya koyduğu sözler, (Karşılıklar Kılavuzu) nda bulunmuş ve birleşmiştir.

Kılavuz çalışmaları mekanizması:

Kılavuz çalışmalarında, ilkönce türkçe karşılığı konmak gereken anlamlar üzerinde durulmuştur. Arap ve fars dillerinden alınarak osmanlıcada kullanılan sözler arasında birçokları vardır ki kendi dillerinde anlattıkları düşüncelerden ayrılarak başka bir deyim almışlardır. Bunların bugünkü ileri dillerde hangi anlamları karşıladıkları belirtmek gerektir.

Dilimize girmiş arap ve fars sözlerinden birtakımları da vardır ki anlattıkları düşünceler başka başka değildir. Nitekim "bahr, derya, lüce,, sözlerinin hepsi de düzce "deniz,, demektir.

İşte bu bakımlardan herbir sözün düz varlığı değil, anlattığı düşünce gözönüne alınmıştır. Bunun için de günün ileri dilleri arasında en çok bilinen bir tanesi, fransızca, ele alınarak, dilimizdeki yabancı sözler fransızcada karşıladıkları anlama vurulmuştur.

Karşılığı konacak sözler, bu ölçü ile ölçüldükten sonra, herbir sözün türkçede ne yolda söylenebileceği üzerinde sıkı araştırmalara girişilmiştir.

Bu araştırmada, dil anketinin verim eri, Tarama Dergisindeki sözler, Derginin yanlışını düzeltmek, eksikliğini tamamlamak üzere gelmiş fişler gözönüne alındığı gibi türlü dil kaynaklarından ve etimoloji araştırmaları ürünlerinden de elden geldiği kadar asıgılanılmıştır.

Bunca özenlerle başarılan Kılavuzu ilkönce gazetelerle çıkarırken, dil araştırma kurumu, bunun üzerine bir sonuncu anket daha yapmayı düşünmüştür.

İ. Necmi Dilmen